

SPÁDOVÝ REGIÓN PREŠOVSKÉHO EVANJELICKÉHO MEŠTIANSTVA V 17.-19. STOROČÍ

Peter KÓNYA

Abstract: The paper deals with the evangelical citizens from the region of Prešov in terms of their place of birth from the beginning of 17th to the half of 19th century. This region was not a very constant territory, because it changed depend on economical and social development and state events. The results of research show countries from which citizens of Prešov came in mentioned period.

Key words: citizens, evangelical, recatholization, Hungarian monarchy, stolice, Upper-Hungarian free royal towns, chairs

Termín „región mesta“ môže najmä v súčasnosti označovať širokú škálu významov, pri posudzovaní z rôznych aspektov života mestského organizmu. V ranom novoveku, vzhľadom na špecifické postavenie miest (slobodných kráľovských miest) v spoločnosti a osobitosti ich vnútorného fungovania, je chápania tohto termínu, podstatne obmedzenejšie. Aj tu je však možné vymedziť niekoľko významov.

Od stredoveku, teda od čias vzniku skutočných miest, ako ekonomicko-sociálnych a právnych jednotiek, malo každé slobodné kráľovské mesto predovšetkým svoj región vo význame okruhu, zahŕňajúceho geograficky jeho bezprostredné okolie, podľa veľkosti mesta s rozlohou niekoľko desiatok km². Tento okruh plnil vo vzťahu k mestu špecifické úlohy: zásoboval obyvateľstvo potravinami, predstavoval odbytko pre produkciu remeselníckych dielní a jeho obyvatelia sa podstatným podielom zúčastňovali na výmene, uskutočňovanej predovšetkým cestou týždenného trhu. Okrem predmestí, mestských i meštianskych majerov a osád, administratívne priamo alebo čiastočne podliehajúcej mestskej vrchnosti (tie boli početné najmä pri kráľovských banských mestách), zahŕňal tento okruh takisto viaceré samostatné poddanské dediny, ktorých zemepánmi mohlo byť tak mesto, ako aj okolitá šľachta. Jeho veľkosť bola závislá od veľkosti a potrieb mesta, pričom všeobecne platí, že priamo úmerne rozlohe a ľudnatosti tohto okruhu bolo mesto hospodársky sebestačné a schopné vyrovnáť sa s prípadnými negatívnymi javmi v jeho ekonomickom vývine. Práve v prípade hornouhorských (východoslovenských) slobodných kráľovských miest bola jednostranná hospodárska orientácia na vývoz tovarov a nedostatočná rozvinutosť väzieb v užšom regióne jednou z príčin úpadku niektorých z nich v ranom novoveku (napr. Bardejov či Sabinov).

Do istej miery úzko späté s týmto okruhom je ponímanie ďalšieho regiónu vo vývine miest v stredoveku a ranom novoveku, a to „spádového“ regiónu, teda územia, poskytujúceho mestám nové obyvateľstvo. Vzhľadom na osobité miesto miest v hospodárstve a spoločnosti sa ich obyvateľstvo nielen svojimi ekonomickými aktivitami, no v prvom rade právnym postavením výrazne odlišovalo od obyvateľov okolitého vidieka, vrátane spomínaného okruhu. Zároveň však kvôli svojej podstatne nižšej natalite a vysokej úmrtnosti počas rôznych epidémií (najmä moru, a to až do začiatku 18. storočia) nebolo schopné vlastnej reprodukcie v takom rozsahu, ktorý by zabezpečoval aspoň obnovu a už vonkoncom nie ďalší početný rast. Preto mestá boli od stredoveku neustále odkázané na prísun nového obyvateľstva.

Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

Imštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: konya@unipo.sk

Imigrácia do miest bola, ak neberieme do úvahy obnovu špecifických, málo početných skupín, napr. duchovenstva, šľachty a inteligencie, počas stredoveku a raného novoveku dvojaká. Zahŕňala jednak prisťahovalectvo poddaných z okolitého vidieka (okruhu), jednak príchod príslušníkov či v širšom zmysle reprodukciu plnoprávneho, teda privilegovaného meštianstva. Bezprostredné okolie poskytovalo mestu stabilný (vzhľadom na možnosť oslobodenia spod poddanských povinností) prisun najmä služobného obyvateľstva, ktoré sa uplatnilo ako nádenníci, tovariši, služobníctvo a tvorilo podstatnú časť mestskej chudoby. Táto skupina, napriek svojej početnosti, nemala však pre ďalší vývin mesta žiadny význam, ako mešťania, uplatňujúci sa na pôde mesta hospodárske a politické výsady.

Toto plnoprávne meštianstvo bolo popri vlastnej reprodukcii odkázané na migráciu remeselníkov a obchodníkov (spravidla predtým tiež disponujúcich meštianskymi právami) z ďalších kráľovských miest v krajine a v zahraničí. Práve táto migrácia cudzieho, spočiatku najmä nemeckého meštianskeho živlu, mala zvlášť veľký význam pre hornouhorské (východoslovenské) slobodné kráľovské mestá zvlášť veľký význam, kvôli ich malosti (v rámci Európy boli všetky tieto mestá malými mestami), osobitnému vývinu a národnostnej štruktúre s tradičnou dominanciou nemeckého, teda cudzieho (okrem Levoče a Kežmarku s nemeckým okolím) elementu. Najmä v ranom novoveku v časoch vojen a morových epidémií boli tieto mestá (a ich meštianstvo) úplne neschopné vlastnej reprodukcie.¹

Z hľadiska výskumu tejto migrácie dovoľujú zachované pramene sledovať iba plnoprávných mešťanov, ktorých evidovali matriky mešťanov (knihy meštianskych práv), v prípade Prešova zachované od polovice 16. storočia. Región, odkiaľ pochádzalo služobné obyvateľstvo nie je v prameňoch z obdobia raného novoveku postihnuteľný, možno však predpokladať, že predstavoval už spomínaný okruh.

Skúmaním miesta pôvodu prešovských mešťanov v priebehu niekoľkých storočí možno z uvedených prameňov získať obraz o spádovom regióne tunajšieho meštianstva. Ten sa počas sledovaného obdobia menil, v závislosti od ekonomických a spoločenských pomerov v meste i vývinu celej krajiny.

V tomto príspevku, ktorý je zostavený na základe širšieho projektu, zameraného na dejiny evanjelikov a. v. v Prešove v 17.-19. storočí², som sa pokúsil o zrekonštruovanie a zaznamenanie vývinu spádového regiónu evanjelického meštianstva slobodného kráľovského mesta Prešova od začiatku 17. do polovice 19. storočia.

Z tejto skutočnosti sa odvíjajú niektoré špecifiká tohto výskumu. Predovšetkým evanjelickí mešťania nereprezentujú všetko meštianstvo. Ich podiel v skúmanom období nebol stály, kolísal od 95% do 30% a v jednotlivých časových fázach sa menil. Na druhej strane evanjelickí mešťania predstavujú osobitú skupinu, zvlášť citlivú na celokrajinské dianie, veľké spoločensko-politické i ekonomické zmeny a ich dôsledky. Táto skupina oproti druhej, katolíckej časti meštianstva išla odlišnou cestou vývinu a niektorými charakteristikami sa od neho dlho odlišovala (napr. prevládajúcou nemeckou národnosťou).³

1 Bližšie Kónya, Peter: *Prešov, Bardejov a Sabinov počas protireformácie a protihabsburských povstaní 1670-1710*. Prešov 2000.

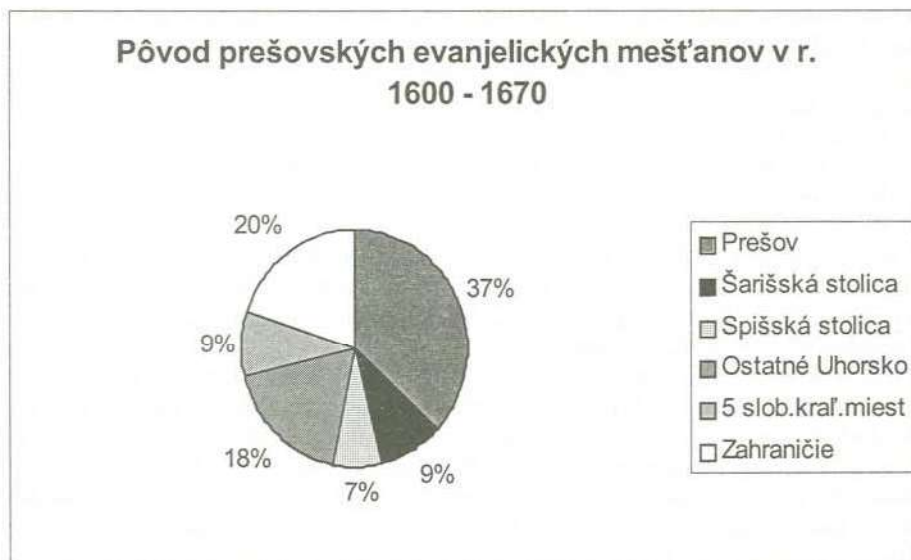
2 KÓNYA, PETER: *Evanjelici eugsburského vyznania v Prešove v 17.-19. storočí*. In *N Miscellanea Anno 1998, Acta Collecii Evangelici Prešovensis III* (Eds. Kónya, P., Matlovič, R.) Prešov 1998, s. 59-104.

3 KÓNYA, PETER: *Die Deutschen und die deutsche Kultur in der königlichen Freistadt Prešov/ Eperies bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*. In: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien - Slowakei* 1995. Berlin - Prag - Prešov 1995, s. 299-324.

Obdobie od začiatku 17. do polovice 19. storočia som v priebehu výskumu rozdelil na štyri menšie podobdobia, resp. fázy, a to v súvislosti s celospoločenským dianím a najvýznamnejšími udalosťami, ktoré ho určovali: 17. storočie (1601-1711), prvá polovica 18. storočia (1711-1750), druhá polovica 18. storočia (1751-1800) a prvá polovica 19. storočia (1801-1848).

Obdobie 17. storočia predstavuje dva časové úseky, ohraničené rokmi 1601-1670 a 1670-1711. Počas prvého bolo takmer všetko meštianstvo evanjelické, keďže evanjelická a. v. cirkev bola jedinou cirkvou pôsobiaceou v meste a intolerantná mestská rada, zložená výlučne z evanjelikov by pravdepodobne neprijala medzi mešťanov osobu iného vyznania. Počas celého obdobia pokračoval v meste vzostupný vývin, charakterizovaný všestranným hospodárskym, spoločenským a kultúrnym rozvojom. V hospodárskej vyspelosti vtedy Prešov predbehol Levoču a v niektorých rokoch dosahoval väčší význam ako Košice. Priaznivý hospodársky vývin pozitívne vplýval na jeho demografický rast a v druhej polovici storočia žilo v meste až 5300 obyvateľov.⁴

V rokoch 1600-1650 dostalo v Prešove meštianske práva 762 osôb. Najväčšiu časť, až 37, 1% z nich tvorili Prešovčania. Druhé miesto s podielom 20, 3% zaujímali mešťania zahraničného pôvodu. Osoby pochádzajúce zo šarišského vidieka predstavovali 8,9% a približne rovnaký podiel (8,6%) mali prisťahovalci z ďalších piatich slobodných kráľovských miest. Pomerne veľa mešťanov (6,8%) prišlo zo Spišskej stolice a na ostatné územie Uhorska pripadalo 18,3%.⁵

Graf. 1

Okrem uvedených sa evanjelickí mešťania prisťahovali z ďalších dvadsiatich šiestich stolíc z celého kráľovského Uhorska i z tureckého územia. Z nich najvyššie zastúpenie (viac ako 3% v rámci krajiny mimo Prešova) mali stolice Prešporská, Trenčianska, Zvolenská, Abovská

⁴ ŠPIESZ, ANTON: *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava 1972, s. 95.

⁵ ŠA Prešov, *Pobočka Prešov, Mag. Prešov 2118: Matricula seu receptaculum civitate donatorum 1536-1676*.

a Nitrianska. Zaujímavý je príklad Nitrianskej stolice, kde veľkú väčšinu prisťahovalcov tvorilo 12 mešťanov z Nitrianskeho Pravna. Medzi mešťanmi uhorského pôvodu mimo mesta Prešova tvorila Spišská stolica 16%, Šarišská stolica 20,9% a približne toľko (20%) aj päť slobodných kráľovských miest. Z nich pochádzalo najviac mešťanov z Bardejova a Kežmarku (5,5%).⁶

Medzi početnými mešťanmi zahraničného pôvodu zaujímali prvé miesto osoby z rôznych nemeckých štátov, tvoriace až 35% z celkového počtu cudzincov. Na druhom mieste boli Poliaci, predstavujúci 22,6% a za nimi mešťania zo Sliezska s podielom 20%. Pomerne veľká časť z nich, až 11,6% pochádzala zo Sedmohradska, kým z Čiech a Moravy prišlo oveľa menej, iba 6,5% mešťanov cudzieho pôvodu. Menší podiel malo už iba územie obidvoch Lužíc (3,9%) a osmanskej ríše, odkiaľ prišiel do Prešova jeden mešťan, zaznamenaný ako turecký konvertita.⁷ Tieto hodnoty poukazujú na pretrvávajúce tradičné väzby prešovských mešťanov na nemecké evanjelické štáty,⁸ ako aj na susedné Poľsko a Sedmohradsko, pričom aj z nich (napriek iným dominujúcim cirkvám)⁹ možno vtedy predpokladať príchod evanjelických prisťahovalcov. Nízky podiel českých a moravských imigrantov (exulantov) potvrdzuje, že Prešov sa aj kvôli ortodoxne lutherskému magistrátu nestal miestom ich väčšieho sústreďovania.

Obdobie po r. 1670 bolo poznačené nástupom násilnej rekatolizácie, v dôsledku ktorej zrejme až do r. 1705 nemožno predpokladať udelenie meštianskych práv nekatolíkom. Výnimkou je iba úsek od r. 1662 do r. 1686, keď počas povstania Imricha Thökölyho obnovený evanjelický magistrát prenasledoval katolíkov. Z toho dôvodu bolo zrejme všetkých 42 osôb prijatých v tomto období medzi mešťanov, evanjelikmi. Ich skladbu poznačili viaceré negatívne javy tohto obdobia, predovšetkým dlhotrvajúca vojna. Takmer polovica z nich, 20 pochádzala z Prešova, 12 z ostatného Uhorska, 3 z piatich hornouhorských slobodných kráľovských miest a 7 zo zahraničia, konkrétne po 2 zo Sliezska (Vratislavy) Rakúska a nemeckých krajín a 1 z Poľska. V rokoch 1705-1710, počas povstania Františka II. Rákócziho bola nastolená sloboda troch štátnych náboženstiev a vzhľadom na to, že matriky novomešťanov až do r. 1730 neobsahujú údaje o konfesii, je možno predpokladať medzi nimi rovnako evanjelikov, ako katolíkov a príp. aj reformovaných.

Prvá polovica 18. storočia priniesla závažné zmeny vo vývine celej krajiny, ktoré výrazne ovplyvnili takisto pomery v Prešove. Pokračujúca rekatolizácia a perzekúcia protestantov až do konca prvej tretiny storočia znemožnila prijímanie evanjelikov medzi mešťanov, ktorí boli povinní zložiť tzv. dekretálnu prisahu. Podobne aj prerušenie tradičných väzieb na nemecké protestantské štáty a vojny o habsburské dedičstvo viedli k zastaveniu prisťahovalectva z týchto krajín. Takisto strata pozícií v zahraničnom obchode a dlhodobá hospodárska kríza, spolu s drastickým poklesom obyvateľstva po morovej epidémii r. 1710 skomplikovali ďalší vývin mesta, ktoré už neprekročilo rámec stoličného centra.

Vzhľadom na to, že matriky novoprijatých mešťanov obsahujú údaje o konfesii až od r. 1730, evanjelických mešťanov možno sledovať len v rokoch 1730-1750. Meštianske práva

⁶ Tamže.

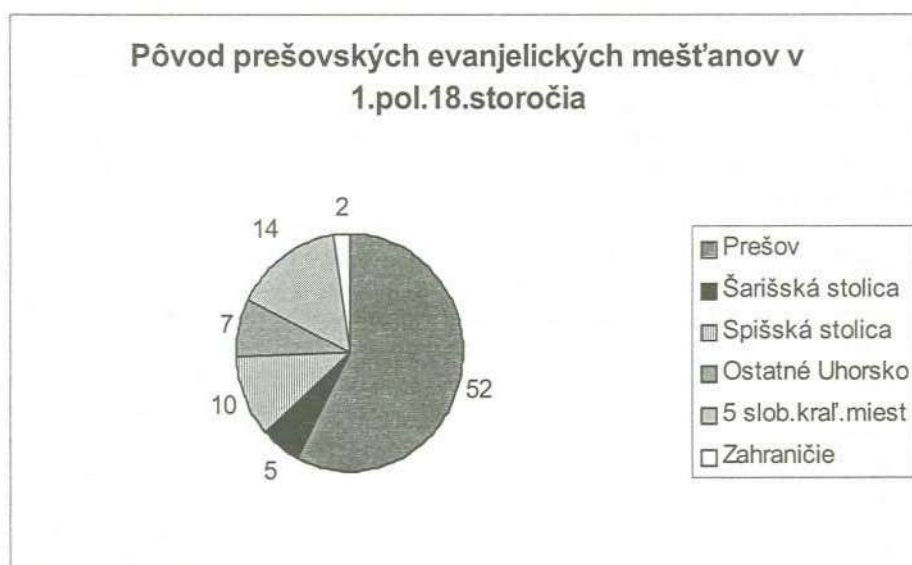
⁷ Tamže.

⁸ Pri nemeckých krajinách uvádzajú údaje spravidla iba názov mesta, resp. obce a označenie nemeckej ríše, bez udania konkrétneho štátu.

⁹ Napriek pokračujúcej rekatolizácii obývali poľské mestá z veľkej časti nemeckí evanjelici, rovnako ako aj mestá v prevažne kalvínskom Sedmohradsku.

¹⁰ ŠA Prešov, Pobočka Prešov, Mag. Prešov, Kniha č. 2121: *Matricula seu receptaculum Concivitae donatorum civium*, in *Libera Regiaque Civitate Epperies 1730-1756* (1810).

v tomto období dostalo 366 osôb a podiel evanjelikov na celkovej skladbe mešťanstva predstavoval 37,2%.¹⁰ Oproti predchádzajúcemu storočiu sa výrazne zmenilo aj zloženie evanjelických mešťanov z hľadiska ich pôvodu. Viac ako polovicu tvorili Prešovčania, predstavujúci až 52,2%. Zo Šarišskej stolice pochádzalo 5,1%, zo Spiša 9,6% a z ostatných uhorských stolíc 16,9% z nich. Päť slobodných kráľovských miest sa na tomto počte podieľalo 14%. Zo zahraničia sa prisťahovali iba traja evanjelickí mešťania, čo bolo 2,2%.¹¹

Graf. 2

Spomedzi evanjelikov uhorského pôvodu mali najväčší podiel (30%) mešťania z piatich slobodných kráľovských miest, z nich najviac prišlo z Levoče (11,3%) a Kežmarku (8%), najmenej pritom z blízkeho Sabinova (1,6%). Okrem nich sa evanjelici do mesta prisťahovali celkom z jedenástich stolíc, popri Šarišskej (11,3%) a Spišskej (21%), z Hontianskej, Prešporskej (po 6,5%), Zemplínskej, Zvolenskej, Liptovskej (po 4,8%), Šopronskej, Tekovskej (3,2%), Satmárskej a Abovskej (1,6%).¹²

Z uvedených hodnôt je zrejmé v prvom rade prudký vzrast podielu mešťanov pochádzajúcich z Prešova (z 37,1 na 52,2%). Túto skutočnosť spôsobili nové vnútropolitické pomery v krajine, zahraničná orientácia monarchie i zmeny v postavení Prešova oproti 17. storočiu. Následkom vyludnenia a schudobnenia mesta po r. 1710 bol jeho ďalší rast závislý najmä na prisťahovalcoch z blízkeho okolia, príp. vojakoch miestnej posádky a osobách z habsburských krajín. V dôsledku hlbkej krízy mesto prijímalo akýchkoľvek prisťahovalcov.¹³ Vzhľadom na rýchly postup rekatolizácie bol vtedy šarišský vidiek už z veľkej väčšiny katolícky. Odrážalo sa to v poklese podielu evanjelikov prisťahovaných zo šarišských obcí, resp. mestečiek a zároveň v približne 50-percentnom vzraste zastúpenia prisťahovalcov zo spišských miest,

¹¹ Tamže.

¹² Tamže.

¹³ Špiesz, Anton: *Mesto Prešov v rokoch 1681-1781*. In: *Nové obzory* 15. Košice 1973, s. 138.

ktoré si stále zachovávali evanjelický (aj nemecký) charakter. Ako prehľadne ukazuje mapka, z ostatných uhorských stolíc sa na skladbe prešovských evanjelických mešťanov podieľali iba oblasti, menej zasiahnuté rekatalizáciou (Zvolenská, Liptovská, Prešporská, Šopronská stolica).

Veľmi výrazný bol pokles podielu zahraničných evanjelikov z viac ako 20% v predchádzajúcom storočí na 2,2%. Za celé obdobie sa do mesta prisťahovali iba traja evanjelici z cudziny, z nich jeden zo Sliezska a dvaja z Pruska. Odrazila sa na tom tak zmena zahraničnej orientácie krajiny po r. 1711, ako aj pokles hospodárskeho významu mesta a nerovnoprávne postavenie protestantov. Pritom do mesta stále prichádzali cudzinci, avšak takmer výlučne katolíci, predovšetkým zo západných častí habsburskej monarchie, českých krajín, Bavorska a Talianska.¹⁴

Tak sa v priebehu tohto obdobia výrazne zmenšil zberný región prešovského mešťanstva, ktoré sa v prevažne slovenskom Prešove stávalo aj etnickou minoritou a bolo stále viac odkázané na vlastnú reprodukciu a vo väčšej miere na prisťahovalcov z ostatných piatich miest, v ktorých vládli podobné pomery.

Zmenu tejto situácie priniesla až **druhá polovica 18. storočia**. Napriek pretrvávajúcim pomerom v hospodárskej oblasti, určujúcim postavenie Prešova v regióne, opäť vstúpili do jeho osudov celokrajinské udalosti. Bol to predovšetkým fenomén tolerancie, spojený s politikou osvietenského absolutizmu Márie Terézie a najmä Jozefa II. Tak sa postupne od polovice storočia mohli protestanti opäť uplatniť v štátnej službe, správe a vedúcich hospodárskych funkciách, čo umožnilo príchod nových prisťahovalcov do krajiny.

Priamo úmerné vyššej miere tolerancie a lepšiemu postaveniu evanjelikov je ich zvýšená migrácia do mesta v druhej polovici 18. storočia. V priebehu desaťročia 1770-1780 (teda ešte pred jozefínskym obdobím) z 217 osôb prijatých medzi mešťanov bolo 90 evanjelikov a ich podiel tak vzrástol na 41,5%.¹⁰¹ Počas celej druhej polovice storočia (1751-1800) získalo v Prešove mešťianske práva 342 evanjelikov. Medzi nimi boli stále najväčšou skupinou mešťania miestneho pôvodu, tvoriaci 52,6%, teda približne toľko ako v predchádzajúcom období. Iba minimálne sa zmenilo zastúpenie osôb pochádzajúcich zo Šarišskej stolice (5%), z ostatných stolíc Uhorska (17%) a z piatich slobodných kráľovských miest (13,7%). Podiel mešťanov pôvodom zo Spiša klesol na 7,3% a u osôb zo zahraničia stúpol na 4,4, teda na dvojnásobok.¹⁵

V rámci územia Uhorska si najväčšie zastúpenie udržali mešťania z piatich slobodných kráľovských miest, s podielom 32%, z nich sa najviac prisťahovalo z Kežmarku (10,2%), Levoče a Bardejova (po 8,2%), najmenej z Košíc (2%) a Sabinova (3,4%). Okrem piatich miest evanjelickí mešťania pochádzali celkovo z územia šesnástich stolíc. Najviac evanjelikov prichádzalo tradične z blízkeho Spiša (17%) a Šariša (11,6%). Väčšie zastúpenie mali aj osoby zo silných evanjelických oblastí, stolíc Gemerskej (6,8%), Liptovskej, Prešporskej (6,1), Zvolenskej (4,2%), Šopronskej (3,4%), Rábskej (2,7%), Vašskej a rovnako i susednej Zemplínskej (po 2%). Popri nich v menšom počte boli evanjelici pôvodom z Turca, Novohradu, Hontu (po 1,4%), ako aj z Komárňanskej, Abovskej a Boršodskej stolice (0,68%).¹⁶

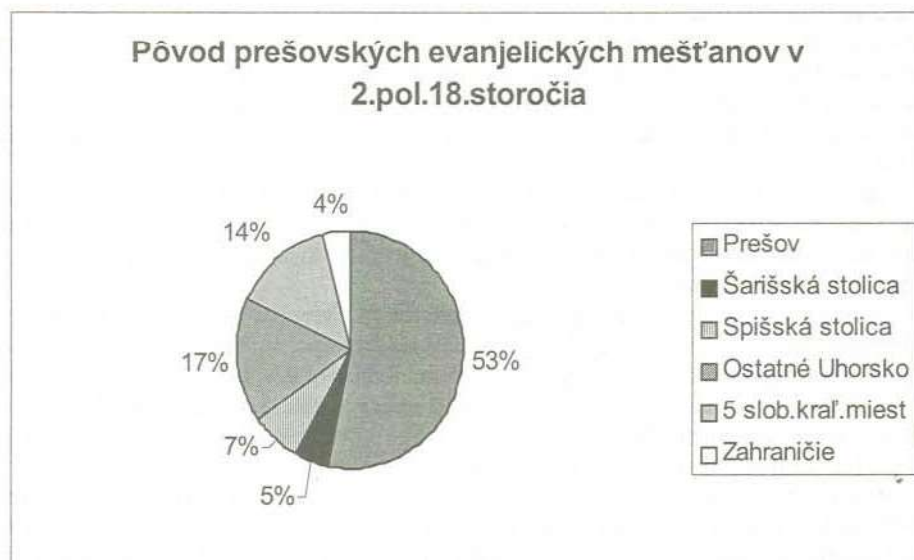
V oveľa vyššej miere ako v prvej polovici storočia boli v radoch evanjelických mešťanov zastúpení cudzinci, a to v počte 15. Väčšina z nich pochádzala z tradičných nemeckých luterán-

14 *ŠA Prešov, Pobočka Prešov, Mag. Prešov, Knihy č. 2121: Matricula seu receptaculum Concivitae donatorum civium, in Libera Regiaque Civitate Epperies 1730-1756 (1810).*

15 *ŠA Prešov, Pobočka Prešov, Mag. Prešov, Knihy č. 2121.*

16 *Tamže.*

ských oblastí, najviac (60%) z Pruska-Brandenburska a zo Saska (26,7%). Popri nich dostal v druhej polovici 18. storočia meštianske práva takisto jeden evanjelik zo Sedmohradska a z Poľska (6,7%).¹⁷ Tieto skutočnosti odrážajú zmeny politických pomerov a vytvorenie priaznivejších podmienok pre usadzovanie sa protestantov.

Graf. 3

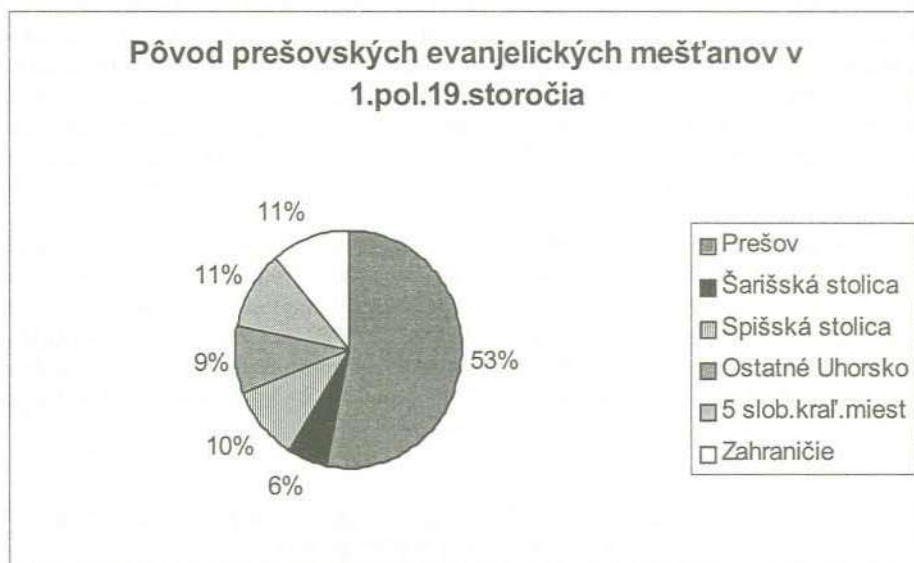
Zmena panovníckej politiky a obrat k náboženskej tolerancii umožnili od polovice storočia opäť príchod mešťanov zo zahraničia do Prešova a ich uplatnenie v mestskom hospodárstve, rovnako ako aj osôb, pochádzajúcich zo vzdialenejších stolíc. Zároveň však po niekoľko desaťročí trvajúcej rekatolizácii a zmene náboženskej skladby obyvateľstva nielen blízkeho okolia, ale celej krajiny v prospech katolíkov, sa evanjelické meštianstvo stále viac dostávalo do pozície minority so špecifickými hospodárskymi aktivitami a inými charakteristikami a viac ako z polovice bolo už odkázané na vlastnú reprodukciu.

V prvej polovici 19. storočia, v dôsledku nových hospodárskych a spoločenských podmienok a zvýšenej migrácie, bola náboženská štruktúra obyvateľstva oveľa pestrejšia, než v predchádzajúcich obdobiach. Popri katolíkoch a evanjelikoch sa od konca 18. storočia začali v Prešove usadzovať židia a v nasledujúcich desaťročiach vzrástol vďaka vytvoreniu biskupstva aj počet gréckokatolíkov. Evanjelická a. v. cirkev sa po zrovnoprávnení a návrate do vnútorného mesta stala druhou najpočetnejšou a najvýznamnejšou cirkvou v meste a toto postavenie si udržala aj napriek ďalšiemu úbytku jej príslušníkov. Podobne ako v iných mestách aj mestečkách, i v Prešove došlo v tomto období k hospodárskemu oživeniu a opäť sa stal významným školským centrom.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ *ŠA Prešov, Pobočka Prešov, Mag. Prešov, Knihy č. 2121.*

Spolu dostalo v r. 1801-1850 meštianske práva 293 evanjelikov. Medzi nimi v r. 1800-1815 tvorili evanjelici 34,58%¹⁸ a v r. 1830-1845 predstavovali už 35,9%.¹⁹ Z hľadiska ich pôvodu najväčšiu časť predstavovali opäť Prešovčania, pričom ich podiel vzrástol na 54,2%. Približne na rovnakej úrovni ostalo zastúpenie Šarišskej stolice (5,5%), u Spišskej stolice vzrástlo na 9,6%. Podiel ostatných stolíc klesol pritom na 9,2% a slobodných kráľovských miest na 10,5%. Výrazne stúpol počet osôb pochádzajúcich zo zahraničia, ktorí tvorili až 11% evanjelických mešťanov.²⁰

Graf. 4

V rámci Uhorska najväčšiu skupinu naďalej predstavovali mešťania z piatich slobodných kráľovských miest, tvoriaci až 30,4% ich celkového počtu. Pritom najviac z nich pochádzalo z Levoče (9,8%), Sabinova (8,8%) a Bardejova (5,9%), menej z Košíc (3,9%) a najmenej z Kežmarku (2%). Ďalší evanjelickí mešťania domáceho pôvodu sa do Prešova prisťahovali z územia jedenástich stolíc. Medzi nimi dominovali osoby zo Spišskej (27,5%) a Šarišskej stolice (15,7%). Pomerne silné zastúpenie mali takisto mešťania z tradičných evanjelických krajov, z Gemera (7,8%), Liptova (5,9%), ale aj zo susednej Zemplínskej stolice (4,9%). Prisťahovalci z Abovskej a Užskej stolice tvorili 2% a ešte menší podiel mali evanjelici zo stolíc Prešporskej, Vašskej, Nitrianskej a Zvolenskej (po 0,98%).²¹

V prvej polovici 19. storočia sa na skladbe prešovských evanjelických mešťanov opäť významne podieľali cudzinci. Ich zastúpenie vzrástlo oproti predchádzajúcemu polstoročiu viac ako dvojnásobne. Celkovo pochádzali títo mešťania z dvanástich krajín. Väčšinu tvorili už tradične evanjelici z Pruska (37,5%) a za nimi nasledovali mešťania zo Saska (21,9%). Evan-

19 *ŠA Prešov, Pobočka Prešov, Mag. Prešov, Knihy č. 2123: Sz. kir. Eperjes város polgárok névje gyzeke. 1808-1918.*

20 *ŠA Prešov, Mag. Prešov, Knihy č. 2121; Knihy č. 2123.*

21 *Tamže.*

jelici z Čiech a Moravy tvorili 9,4% a z Bavorska 6,5%. Rovnaké, avšak oveľa nižšie zastúpenie mali jednotlivci z iných nemeckých krajín, z Holštajnska a Hanoverska (3,1%). Obdobne (jedným mešťanom a podielom 3,1%) boli zastúpení aj evanjelici zo Sedmohradska, Bukoviny, Varšavského kniežatstva, Švédska, Švajčiarska a rakúskej časti Talianska.²²

Uvedené údaje dokladajú pomerne silné zastúpenie evanjelikov v radoch prešovských mešťanov, ktoré výrazne stúplo a činilo viac ako 35%. Tento vývin odráža pomery vo vtedajšom Uhorsku, charakterizované ďalším pokračovaním tolerance a postupným hospodárskym rozvojom. Práve ten, spolu s celkovým úbytkom evanjelikov v krajine v dôsledku dlhotrvajúcej rekatolizácie, spôsobil nižší podiel domácich evanjelických mešťanov, keďže sa mohli ľahšie uplatniť v početných mestečkách vo svojich stolicích. Zvýšenú migráciu mešťanov zo zahraničia umožnila okrem ovzdušia tolerance aj zmena zahraničnej politiky monarchie, orientujúca sa na spoluprácu s Pruskom a inými nemeckými štátmi. Tak opäť výrazne vzrástol zberný región evanjelického mešťanstva v Prešove. Toto prisťahovalectvo však nebolo také rozsiahle, aby mohlo zmeniť zastúpenie jeho autoreprodukcie, ktorá si už približne celé storočie udržiavala viac ako polovičný podiel.

Revolúcia r. 1848 znamenala koniec feudálnych privilégií a tak stratili svoj význam aj mešťianske práve a inštitút mešťanstva, ktorý sa už len formálne udržal až do začiatku 20. storočia. Sledovanie vývinu spádového regiónu prešovského evanjelického mešťanstva v 17.-19. storočí umožnilo určiť oblasti, z ktorých v jednotlivých obdobiach prichádzali do mesta jeho príslušníci vo väčšom či menšom počte, v závislosti od hospodárskeho a spoločensko-politického vývinu celej krajiny i vyspelosti mesta. Túto problematiku by v budúcnosti vhodne doplnil ďalší výskum, druhej, katolíckej časti mešťanov.

NODAL REGION OF THE PREŠOV EVANGELICAL BOURGEOISIE IN THE 17TH – 19TH CENTURIES

Summary

The paper deals with the evangelical citizens from the region of Prešov in terms of their place of birth from the beginning of the 17th to the half of the 19th century. This region was not a very constant territory because it changed due to economical and social development and state events. The results of research show countries from which citizens of Prešov came in the mentioned period. The monitoring of development of evangelical citizens in Prešov during the 17th-19th centuries showed us states or regions from which people came. It depended on economical and social-political events in all states or on situation in the town. In future it will be very suitable to complete this research on an origin of catholic citizens in Prešov.

Recenzovali: Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD.
PaedDr. Alena Madziková, PhD.

²² *Tamže.*